

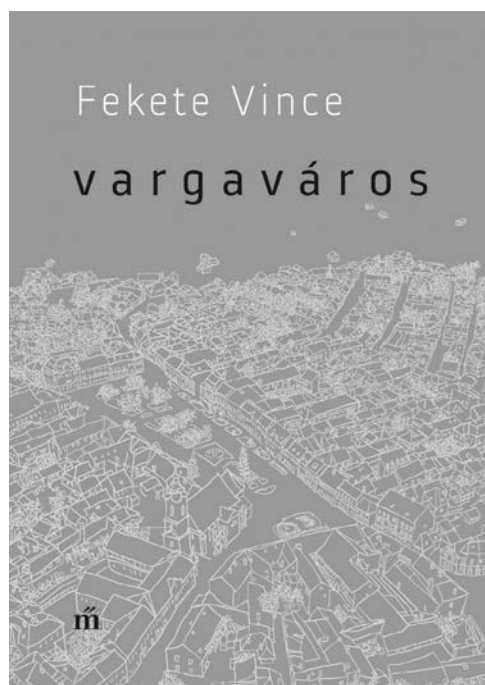
Közeledés a városhoz

(Fekete Vince: Vargaváros)

Kovács Krisztina

(1976, Békéscsaba):
kritikus, irodalom-
történész. A Szegedi
Tudományegyetem
magyar-történelem-
régészet szakán végzett.
Szegeden él, a Magyar
Irodalmi Tanszék munka-
társa. Kutatási területe:
a *Nyugat* prózája,
térpoétikai szempontok
a klasszikus irodalmi
modernségben.

Fekete Vince *Vargaváros* című kötete korábbi, témához szorosan kapcsolódó vállalkozásaihoz hasonlóan lassú, komótos megérkezés a megírandó szülőföldhöz. Melhardt Gergő tanulmány értékű kritikája¹ szépen át is tekinti azt az ívet, ami a 2014-es *Udvartér* tárcakötettől a 2015-ös *Vak visszhang* gyűjteményes verseskötet utolsó ciklusán át a *Szárnyvonal* (2018) verseiig húzódik. A *Vargaváros* azonban nem csak a hosszú előtanulmányok, a „szorgalmas felkészülés” és a „hosszú alapozás” miatt kiemelt pontja a szerzői oeuvre-nek. Ha Fekete Vince költészetéről beszélünk, tanulságos persze a magyarországi befogadás felől is olvasni azt. A kortárs erdélyi magyar irodalom középnemzedékének egyik legfontosabb költője, az Előretolt Helyőrség aranykorának egykori illusztris képviselője negyedik kötetét jelenteti meg hazai kiadóknál. Hogy ezek közül az egyébként is szorosan összetartozó *Szárnyvonal* és a *Vargaváros* éppen a Magvetőnél látott napvilágot, beszédes gesztus lehet egy újabb olvasóközönségnek, egyben előre jelzi az alkotó magyarországi befogadástörténetének, kánonban elfoglalt helyének változásait is. Bár úgy lenne, hogy a kortárs magyar lírát olvasók tábora számára valóban mérhető rácsodálkozást eredményezhetne ez a kiadóváltás. A mai magyar líra legnagyobbjai közül Borbély Szilárd, Takács Zsuzsa, Gergely Ágnes életműve sem közbeszéd tárgya. Fekete Vince hozzájuk hasonlóan a magyar nyelvű, ha tetszik, magyarországi jelenkori költészet első vonalába tartozik, és ez a tény sincs különösebben túlbeszélni.

A *Vargaváros* Kézdivásárhely verseibe vagy inkább verses elbeszélésbe szedett rajza. Ha a kötet borítóján szereplő várostérkép töredék-

ben marad is, ezzel jelezve a pontos megírás lehetetlenségét, a töredékesség nem csak a szeretett hely versbe foglalásának lehetősége miatt izgalmas gesztus. A *Vargaváros* versei, bármennyire ciklikusnak gondolják el és nagyvonalúan kezelik is az időt, a hely lírába öntése során erősen építenek a fragmentáltság hagyományára. Hogy mindez produktív feszültséget teremt a jól átgondolt szerkezettel, nem meglepő: Fekete Vince köteteinek mindig is a megkomponáltság adott felismerhető jelleget. Az 1.4, 2.3, 3.2, 4.1 címekkel ellátott fejezetbeosztáson morfondírozva a tér-idő kontinuum magába záródását érezhetjük. Nem párhuzam nélküli ez a megoldás, a közelmúltból Németh Zoltán *Kunstkamera* című kötete (ahogy más versgyűjteményei is) használta hasonló módon a számokat. Némethnél az „élő múzeum” kiállítási tárgyaiként elgondolt versek címei nyilvánvalóan a múzeumi tárolók számait imitálták. A *Nincstelének* című Borbély-regényben annyira hangsúlyos prímsszámok pedig, ahogy arra a recepció is többször rámutatott,² az önmagunkba záródás reménytelenségét kifejezni hivatott eszközök voltak.

Fekete Vince matematikai műveletei az imaginárius Kézdivásárhely körbetapogatását kifejezni hivatott jelzések, de nem csak az ehhez hasonló apró gesztusok miatt mondható el, hogy leginkább strukturált, legerősebb kötetet tartja kezében az olvasó. E líra értékelői sokszor elmondták már, hogy a transzilvánizmus közhelyeket is jócskán puffogató képviselői ingoványos terepre vitték az erdélyi magyar lírát. Ezen a képlékeny felszínen haladva talál mindig szilárd talajt Fekete Vince életműve. Az ironia minden retorikai formáját felsorakoztató szikár hangon megszólalva sikerült a hiteles és őszinte elbeszélésmód megteremtése, a pátosz nélküli „szerelmes földrajz” térképlapjainak megrajzolása. A kötet a város tereihez minden direkt és üres frázisokból álló eszközt félretéve hajol közel úgy, hogy közben mégiscsak a jól ismert alapról indul: a „boldog békeidők”, a Monarchia felől kezdi el a város történetének elmondását. Eközben az a bizonyos, Mészöly Miklós által sokat emlegetett közép-európai „közérzet” is plasztikusan teremődik újra, mutatja meg nemcsak azt, hogy kik vagyunk, hanem főleg azt, hogy miért.

A kötet verseit a forma iránti tisztelet jellemzi, ehhez hozzá kell tenni, hogy szerzőjük nagyon magabiztosan is mozog a formákban, jól ismeri a verstani variációkban rejlő lehetőségeket. A *Vargaváros* jórészt átgondolt prózaversek, nagy erudícióval létrehozott hosszú versek gyűjteménye, olyan szövegek, amelyek a szöveg- és mondathatárokkal is rendkívül nagyvonalúan bánnak. Az így létrejövő állandó pulzálásban valóban felmerül a lehetőség, hogy regényként olvasódjon mindaz, ami előtünk áll. Ahogy folytatódik, csak még nagyobb kimunkáltsággal és felfelé ambícióval mindaz, amit a *Vak visszhang Vargaváros*-ciklusa, köztük például *A szülőhely kartotékai* című vers lajstro-

- MELHARDT Gergő 2020. Nem nő árvalányhaj. In: *Prae.hu*, <https://www.prae.hu/article/11421-nem-no-arvalanyhaj/> (a letöltés ideje: 2020. 05.12.)
- Lásd VISY Beatrix alapos kritikáját: VISY Beatrix 2014. Prímsszámok könyve: BORBÉLY Szilárd. *Nincstelének. Már elment a Mesijás?* In: *Holmi*, 1., 109–113.

mozott. A táj felmérése olyan ironikusan utasítja el a – Melhardt kritikájában is szemrevételezett, sokra ott sem értékelt – „árvalányhajas”, cukormázos Erdély-képet, hogy ha mindez, az elmélyült gigondoltság, a formai magabiztoság nem is jellemezné Fekete Vince költészetét, emiatt akkor is megérne szót ejteni róla. Annak fényében mindenképpen, hogy Fekete a ma már egészen más konnotációkat keltő Előretolt Helyőrség egykori aranycsapatának tagja, ám minden politikai vagy világnézeti ízléstől, harctól elemelkedve is úgy tűnik, e körhöz szorosabban vagy lazábban kapcsolódó figurák közül a többség a formai magabiztoság, az imponáló retorikai és verstani képzettség ellenére sem képes most jelentős irodalmat létrehozni. Így Fekete Vince megbízható lírikusi teljesítménye mindenképpen életben tartja a transzközép generáció jelenbeli állapota(i) miatt részben megkarcolt egykori kultuszt.

A mottók, ajánlások, intertextusok, amelyek Fekete Vince lírájában mindig is nagy hangsúlylyal bírtak, ez esetben a locusok körülsétálása és a kulturális közeg iránti hűség bizonyítékaiként szervesülnek. E gesztusok révén nemcsak az erdélyi, hanem a magyar irodalom egészére is rálátunk, miközben nem akarom túlhangsúlyozni az ajánlások, idézetek, hommage-ok teoretikus jelentőségét, túlmagyarázni azok l'art pour l'art jellegét. Az első egység *Vargaváros. Századelő* című verse a *Montázs* alcímmel jelölve és Földi Istvánnak ajánlva mégis a vázolt módszer esszenciája. A monarchikus város képeinek egymásra montírozása lesz az az eljárás, amit az egész kötet követ majd, így, imponáló enumerációként is olvashatjuk az első ciklus fontos darabját. Földi íróként, a város helytörténéseként, a ma már kuriózumnak számító építészeti megoldásai, az udvarterek kutatójaként³ a részben elsüllyedt, de valójában ma is a városlakókkal élő világ feltárójaként idéződik meg. A vers felütésében a monarchikus panoptikumból előseregülő figurák gyönyörű seregszemléjét láthatjuk: „És most itt állnak otthontalanul, becsapottan, / kifosztva és megalázva a hajdani hősök valami / vad összevisszaságban, a hajlani homályban / derengő kapuk előtt...” (14.). A nosztalgikus hangulatok minden sallang nélkül rajzolják körbe az otthon fabuláit, az *Álmos* úrben például így: „mélyéről a hangok, kalapos, fess nagyságák és pomádés / urak érkeznek fiákereken, kifutófiúk téblábolnak az ajtó / előtt, libériás inasok nézelődnek jobbra-balra, kezüket” (19.).

Fekete Vince líráját általában jellemzi a formában gondolkodás, a most megjelent kötet e tekintetben is az eddigi életmű leggondosabb darabja. A *Panorámaablak* nyitott szögletes zárójelei valóban, az alcímben ígértnek (*K...lexikon*) megfelelően szócikket imitálnak. Eközben a vers számozott mondatai egy élet sorseseiméit tárgykatalógusának lajstromozásával tárják elő. A „csujjogató” transzilvanizmussal szembeni ironiának is számtalan eredeti példája akad. Az egyik legszórakoztatóbb kis remek a *Miért is nem kell nekünk az ipari alpinista?* című szabadvers: „Nincs szükségünk nekünk a / multilevől kozmetikumjaira, a szekondhend holmijaira, / sem a lelkiség- szolgálatokra.” (29.) A *Prospektus* fogyasztói kultúrának fityiszt mutató sorai (a szépség ingyenes kezelési módja / a haját fényessé a bőrt simává varázsolja” [32.]), a *Néptanács* múltidézésével („be teccettünk

ülni a bodegába, / és ott egész estig teccettünk inni, és csúnya dolgokat / teccettünk kiabálni, meg irredenta nótákat teccettünk.” [41.]) kerül egy ciklusba. Az *Édes Erdély A, B, C* a kötet egyik fénypontja, egy hétköznapi és megszokott élethelyzet, a számlát sokalló bunkó magyarországi turisták cinikus és szenvtelen, indulatmentesen felskiccelt rajza: „Csak nem fizetünk / többet, / mint amennyit megittunk, mondja egy bariton; mások” (44.).

A második ciklus némiképp elszakadva ettől a magabiztosan belakott univerzumtól, hétköznapi élethelyzetekkel, apró villanásokkal dolgozik, köztük a párkapcsolati problémákat, a szerelem kifáradását is tematizálja. Nem a témaválasztás, hanem a kidolgozás eredménye, hogy ezek a magánéleti „szöszmötöléseket” fókuszba állító versek a kevésbé sikerültek között vannak. Bár köztük is akad kiváló: az „*Egy nap élet*” a nyugdíjas szemlélődés, az apró, látszólag súlytalan tevékenységekben kimerülő élet, a csendes hétköznapiság, a dolgok apatikus elengedésének poétikus rajza.

A közelmúlt és a jelen élethelyzetei ebben az egységben is folyamatosan pulzálnak, váltakoznak a múlt képeivel, tovább erősítve az érzést, hogy a kötet e monarchikus panoptikum atmoszférájának megrajzolásában teljesít legjobban. „A költségtől vissza nem riadó Révai Miksa mozi / tulajdonosnak az érdeme, hogy e világhírű / találmánynak itt, a Székelyföld félreeső zugában / szem- és fültanúja lehettünk!” (74.) (*Kinetofon*) A *Kék nyíl* térséget bejáró vonata az egész közép-európaiság alapmetaforája. A közeli vagy távoli párhuzamok hosszan citálhatók, akár Tolnai Ottó (*Puskin expressz*) költészete is eszünkbe juthatna, ám ennél fontosabb, hogy a tér-idő kontinuum tágasságát megbízhatóan kezelő versről van szó: „Transilvania, Ilva Mică, Rodna Veche, 21 kilométer, 21. század” (77.) A *Világítban* az első szexuális tapasztalat, egy fiú beavatása, a testről szóló diskurzus elhallgatásaiban is szókimondó elliptikus megoldásai válnak izgalmasakká. A *Házasságterápia* a kapcsolat felbomlásának jeleit lajstromozza. Az *Amerika* a kivándorlástörténetek klasszikus magyar irodalmi modernségben is meglévő, de szintén nem agyonbeszélt (Csáth Géza, Hunyady Sándor rövidprózáira, néhány Ady-novellára vagy a József Attila-líra ismert darabjaira érdemes itt gondolni) kivándorlástörténetek miatt izgalmas lehetősége a századeleji atmoszféra újratemtésének.

A könyv második egységében (a harmadik és a negyedik ciklusban) szaporodnak az addig is fontos ajánlások, travesztiák, hommage-ok. A *Hőkamera* Nagy László *Mennyegző*, a *Bronzvadász* Juhász Ferenc *József Attila sírja* című verséből „rabol” mondatokat. A *kőműves fia* a *Balázsolás* megrendítően erős átírata: „*Segíts! Te már mindent tudsz, azt is tudod tán, / hogy biztos segítesz-e*” (124.) A századfordulós nosztalgia, amely a *Vargaváros* első részében olyan markánsan fogalmazódott meg, újra felerősödik. A *Gyógykeserű* című vers, amelynek ajánlása Voloncs Attilának szól, az elsüllyedő „boldog békeidőbe” kapaszkodik. Voloncs, a *Virágok esztendeje* című, a Magyar Írószövetség Debüt díjával kitüntetett regény saját prózavilágát a tūpontos környezetrajzzal, aprólékos kultúrtörténeti búvárlásokkal hitelessé tevő fiatal szerzőként inspirálja a várostörténetbe belevessző lírai ént. A *Ganz*, amely folytatja a *Gyógykeserű*

elgondolásait, a háború első évét, egy életforma elsüllyedésének ikonikus pillanatát megfakult fénykép által rögzített pillanatként merevíti ki: „Egy rövid pillantást vetve az elmúlt esztendő / szomorú eseményeire, a jobb jövő / reményében üdvözölte / az új évet, áldást, békességet kérve / a jelenlevőkre” (138.) Egészen biztos, hogy Fekete Vince új kötete nem egyszeri elolvasást igénylő darab. A nagyon sokszori belemerülés nem is igazán a megértéshez, hanem e kaleidoszkóp minden apró fragmentumának észleléséhez szükséges. Ehhez érdemes hozzátenni, hogy Kézdivásárhely locusaiban, a város elmúlt bő száz évének történeteiben, ahogy a formákban és a képekben is egyszerűen jó elveszni.

Az intertextusok közül a legfontosabb és e lírában otthonosan mozgóknak számára leginkább ismerős szövegdarabként Dsida Jenő sorai szerkesztülnek. Fekete Vince második lírákötete, az 1996-ös *Útköz* Dsida egész költészetét, köztük elsősorban az ikonikus, *Nagycsütörtök* című verset írta tovább. Az *Útköz* versei ciklusként a *Vak visszhang* című 2015-ös válogatásba is bekerültek. A *Vargavárosban az Iszap* című költemény indít Dsida-sorokkal. A *sötétség* verséből származó idézet mellett lábjegyzetként a Térey János halálának dátumát rögzítő megjegyzés teszi hangsúlyossá a pincéből kipumpált iszapról szóló vers történetét. A mozgásra, a cselekvésre, a tevékenységre figyelő szem végül a pince „poklából” a nappali fénybe, a világosságba emelkedő „megváltástörténetet” imitál, utolsó soraiiban pedig az *Iszap* valóban gyászverssé válik: „És menni csak előre csendben menni csak lengedezni / Lebegni lengni lenni a fényben s aztán – alámerülni...” (202.)

A könyv utolsó egysége ismét teret ad a nyelvi és képi ironiának. A *Hazánk legszeretettebb fia* a mindenkori diktatúrák folytonosságait írja körül: „Helikopterrel érkezett az elvtárs / a városi stadionba fogadás / katonai tiszteletadás” (176.) Az *Utazó tanító* az erdélyi író szerepén élcelődik szellemesen, ám rendkívül mértéktartóan: „és máris kiválasztottnak képzeled magad, / akinek az a hivatása, küldetése, hogy meggyökereztesse / ezen a kietlen, szilvapálinkás, magányos fenyős és ujjnyi / vastag disznószalonnás vidéken az igazit” (210.)

A *hammerwurthi templom*, amellet, hogy Székely János *A nyugati hadtest* című regényét gondolja újra, az egész kötetet összerántva a közösségben létezés, az elvegyülés és/vagy az önálló akarát kérdéseit problematizálja. A záróversben a szigetre épülő templom is mikrovilág, amelyben az egymást követő nemzedékek ráépítései, rétegei valójában a város egymást követő történéseinek kicsinyítő tükröi: „s a lasacsán épülő templomot mindegyik a maga ízlése szerint/építette tovább. Mindegyik hozzáadott valamit, mindegyik betoldotta/a maga életérzését, szemléletét (a maga világát)” (257.) Igaza van a szerzőnek, amikor a vele készült interjúban a „könyvet elejétől a végéig” való olvasásra ajánlja,⁴ kétségtelenül regényként és valóban „közös európai történetként” működik elsősorban a *Vargaváros*.

A *Vak visszhangról* szóló ismertetőmben nemrég azt írtam, az a kötet a korábbi lírai gyűjtemények kronológiáját követve mértéktartóan és higgadtan gondolja újra a saját életmű produktumait. „Tesi ezt úgy, hogy a szerző szépírói tevékenységének önálló kötetei jórészt az ismert és kultikus partiumi és erdélyi kiadóknál jelentek meg, és bár alkotójuk jelenléte a magyarországi magyar folyóiratokban is folyamatos, reprezentatív volt, tudjuk, a széles közönséghez eljutás nehézségeivel a 21. századi »dalonoknak« számot kell vetnie. Különösen akkor, ha ráadásul a földrajzi, a nyelvi és a kulturális köztesség poézist ugyan inspiráló, az egzisztenciális és a személyes biztonságot, kényelmet viszont nem garantáló helyzetében kell poétának lennie.”⁵ Mindez mára egészen biztosan megváltozott. Fekete Vince utolsó négy kötete magyarországi kiadóknál jelent meg, ehhez persze a szorosabb kulturális beágyazottság (MMA-tagság) is hozzájárul. Ha más eredménye nem is lesz mindennek, annyi biztosan, hogy a transzközép irodalom egyik legtehetségesebb, mindemellett legkövetkezetesebb lírai programot elgondoló figurájának költészete válik ismertebbé a kortárs magyar verset fogyasztó szűk olvasóközönségnek.

(Magvető Kiadó, 2019)
Kovács Krisztina

- PAPP Attila Zsolt és SZÁNTAI János 2020. FEKETE Vince: „Vissza a forrásokhoz – de árvalányhajás népiesség nélkül” (interjú). In: *Főté*, [https://foter.ro/cikk/fekete-vince-vissza-a-forrasokhoz-de-arvalanyhajás-nepiesség-nelkul-interju/](https://foter.ro/cikk/fekete-vince-vissza-a-forrasokhoz-de-arvalanyhajas-nepiesség-nelkul-interju/) (a letöltés ideje: 2020. 05. 12.).
- KOVÁCS Krisztina 2017. Túl a transzközépen. In: *Tiszatáj*, 5., 98–103. http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/24238/1/tiszataj_2017_005_098-103.pdf (a letöltés ideje: 2020. 05. 12.)